

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 AUGUSTUS
1942

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

17^e JAARGANG
N° 8

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEIJKSTRAAT 20

DE GEREFORMEERDHEID VAN HET GEREFORMEERD BURGERWEESHUIS.

Met „hervormd” wekt het woord „gereformeerd” doorgaans gedachten aan iets van kerkelijken aard. Men komt daardoor bij de benaming „Gereformeerd Weeshuis” gemakkelijk, (maar ten onrechte), tot de voorstelling dat de beschermelingen van deze instelling tot de Gereformeerde Kerk behooren, zooals b.v. geschiedde in dit Maandblad 1934, blz. 78, waar over de utrechtse „gereformeerde weezen” gesproken werd. In werkelijkheid heeft de benaming niets met een kerkelijke richting te maken.

In 1491 stichtte de domthesaurier Evert van Zoudenbalch op den hoek van Achter Clarenburg en het St. Catharijneveld (het tegenwoordige Vreeburg) een weeshuis, gewijd aan de om haar vrome liefdadigheid vereerde landgravin van Thüringen, St. Elisabeth. Dit *St. Elisabeths-weeshuis* — waar de Elisabethstraat aan herinnert en waarvan twee bewaard gebleven poortjes onlangs tegen verdere schennis en ondergang beschermd zijn door overbrenging naar andere plaatsen in de stad — werd reeds in de 16de eeuw gemakshalve dikwijls aangeduid als het *Weeshuis*, tout court.

Bij de Hervorming werd ook het „Weeshuys gereformeert” (Raadsresolutie 7 Maart 1580), zonder dat deze incidenteel gebruikte term een verandering in den naam van de instelling teweeg bracht. In 1582 verzochten en verkregen de huismeesters van het Weeshuis, „also de weeskynderen dagelicx vermeerderen ende dat het weeshuys te eng ende benout is om deselve kynderen te logeren”, van het stadsbestuur (Raadsresolutie 9 Februari 1582) beschikking en eigendom van het Regulierenconvent aan de Oudegracht, dat zoo juist geseculariseerd was, en in 1586 alle goederen van het klooster bovendien.

Eeuwen gaan voorbij, en dan opeens staat boven de rekening van 1759 een nieuwe naam: het *Burgerweeshuis*, zonder dat in de notulen van het gesticht een besluit wordt aangetroffen, dat deze verandering verklaarde of voorschreef. Echter werd daarmee slechts een feitelijke toestand vastgelegd. Sedert Vroedschapsresolutie van 22 Februari 1740 immers mochten geen kin-

deren in het weeshuis worden opgenomen, tenzij de overleden ouders minstens twintig jaren burger van Utrecht waren geweest. Weezen van ouders, die het burgerrecht korter bezeten hadden, werden in het Ambachtskinderhuis opgenomen, evenals kinderen, die door hun ouders verlaten waren. Hier had soortgelijke selectie en bevoorrechtiging plaats als die elders een „Grootburger-Weeshuis” (Kampen) of een „Oudburgeren-Gasthuis” (Nijmegen) in het leven riepen.

Een kleine veertig jaren bleef de naam Burgerweeshuis in gebruik. Dan is de Patriottentijd daar, roerige tijd, waarin menig bordje verhangen werd, wat den tijdgenoot vermoedelijk meer beroerd heeft, in welken zin dan ook, dan ons, die dat bedrijf op historischen afstand beschouwen. Overall nieuwe functionarissen, in wezen weinig verandering. Zoo werden ook de regenten van het Burgerweeshuis op 2 September 1796 door het stedelijk bestuur, met een beroep op „de oppermagt des volks” en andere toen actueele leuzen afgezet, tegelijk met den binnenvader Jan Christoffel Pelletier, „gehaat om zijn anti-patriottische gevoelens”, zooals een der patriottisch-gezinde rapporteurs aan den Raad schreef. Den 13den October werden nieuwe regenten benoemd, waarmede de omvorming, de reformatie van het weeshuis, op een nieuw reglement na, dat op den 27sten November vastgesteld werd, tot stand was gekomen. Boven het verslag van de eerste vergadering van het nieuwe college, van 16 October 1796, staat dan voor het eerst het opschrift: „Notulen van Regenten van het gereformeed Burgerweeshuis”. En deze naam is gangbaar gebleven, ook nadat het weeshuis in 1926 van de Oudegracht naar de Nieuwegracht is overgebracht.

De naam Gereformeed Burgerweeshuis slaat dus niet op eenige kerkelijke, maar op een, thans historisch geworden, *politieke* richting, op het feit, dat in 1796 het bestuur van het weeshuis van buiten af in patriottischen geest werd omgezet, hervormd, gereformeed.

Dat intusschen de naam zelfs voor tijdgenooten misleidend was, bleek reeds in 1799, toen naar aanleiding van een schrijven van den Agent der Nationale opvoeding over de stedelijke „letterkundige instituten”, waaronder ook de „school van het gereformeed Burgerweeshuis” gerekend werd, een commissie uit het Gemeentebestuur al wijzen moest op de onjuiste opvatting, „dat dit zoogenaamde Burgerweeshuis zoude zijn een gesticht op en van-zichzelven bestaande, en privaatelijk toebehoorende aan de gereformeede gemeente dezer stad, met uitsluiting van alle anderen” (Notulen Intermediair gemeentebestuur 5 Augustus 1799).

Zoo liggen in de verschillende namen, die het Weeshuis gedragen heeft, eenige phasen van zijn geschiedenis weerspiegeld.